

W.H. Weenink, ***Vrouw achter de troon. Marie Anne Tellegen 1893-1976*** (Amsterdam: Boom, 2014, 460 pp., ISBN 978 90 8953 361 6).

Tot nog toe kennen we Marie Anne Tellegen voornamelijk van een foto: de in het zwart geklede vrouw die achter koningin Juliana staat terwijl zij het Statuut voor het Koninkrijk ondertekent. Deze ambtenaar is nu uit de schaduw getreden dankzij een biografie van de hand van W.H. Weenink. Zijn boek is gebaseerd op rijk bronnenmateriaal uit onder meer het Koninklijk Huis Archief. De auteur, die eerder promoveerde op een biografie over de politicus Beyen, wil uiteenzetten wie deze ‘ongekroonde koningin’, de op het oog ‘ongenaakbare mejuffrouw Tellegen’ was. Hoe bracht deze ‘rebelse’ vrouw het tot prominent lid van de gevestigde orde? Hoe handelde ze in die functie? En hoe zag ze als vrouw haar positie in de samenleving? Al deze vragen komen aan bod in het overwegend chronologisch vertelde levensverhaal.

Marie Anne Tellegen (1893-1976) kwam uit een gegoed milieu. Haar vader eindigde zijn loopbaan als burgemeester van Amsterdam. De vader van Tellegens helaas wat onderbelicht gebleven moeder bracht het tot minister van Binnenlandse Zaken. Na haar studie rechten begon Tellegen een ambtelijke carrière bij de gemeente Utrecht totdat de oorlog haar leven op zijn kop zette. Ze nam ontslag en raakte intensief betrokken bij het verzet. In 1945 zorgde dit mede voor een benoeming tot directeur van het Kabinet van de Koningin (1945-1959). Dat was opmerkelijk want haar voorgangers waren adellijke heren. Tellegen groeide uit tot een formidabele directeur en een invloedrijke schakel tussen ministers en Kroon. Ze had intensief contact met alle hoofdspelers in het politieke spel. Het prestigieuze Amerikaanse tijdschrift *Vogue* noemde haar in 1948 een van de zes personen die ertoe deden bij de wederopbouw van Nederland. Maar ze leefde niet alleen voor haar werk. Ze had een langdurige gepassioneerde verhouding met de 28 jaar oudere schrijver Frans Coenen. Vriendschappen met politici als Wim Beyen en Louis Beel en met kunstenaars zoals de auteur Carry van Bruggen waren belangrijk. Daarenboven zette Tellegen zich in voor de verbetering van de positie van vrouwen.

Het bijzondere van de voorliggende biografie is dat hier een topambtenaar centraal staat. Levensverhalen van deze functionarissen zijn dun gezaaid. Tellegen was bovendien een uitzonderlijke ambtenaar in een bijzondere positie, tussen regering en koninklijke familie in. En dat in een tijdvak waarin de koninklijke familie en de landelijke politiek onder hoogspanning stonden vanwege de affaire Hofmans. In deze situaties

deed de persoonlijkheid van Tellegen ertoe, hetgeen de biografische aanpak goed zichtbaar maakt.

We krijgen via deze ambtenaar een mooie kijk achter de schermen van de formele politieke besluitvorming – en hiermee sluit deze biografie goed aan bij nieuwe benaderingen binnen de politieke geschiedenis. Weenink leert ons meer over informele macht, de betekenis van persoonlijkheid en de rol van vriendschappen in de politiek. Het is lastig precies te bepalen hoe ver de invloed van deze ambtenaar reikte, maar de biografie geeft wel diverse concrete en overtuigende voorbeelden. Zo drukte Tellegen haar stempel op de formatievorming. In 1948 resulteerde dat in het door haar gewenste premierschap van Drees. Weenink onderschrijft de uitspraak van Beels in de biografie van Lambert Giebels dat Marie Anne Tellegen soms de extraneus van de kabinetten-Drees leek (295). Een ander voorbeeld is haar inzet voor haar vriend Beyen. Toen hij in ongenade raakte, maakte ze zich met succes sterk voor een nieuwe positie voor hem. Daarnaast slaagde ze er in vrouwen als Hilda Verwey-Jonker, Gezina van der Molen en Marga Klompé voor te dragen voor diverse politieke functies, van regeringsvertegenwoordigers naar de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties tot Kroonlid voor de SER. Dit was opmerkelijk in een periode waarin het gangbaar was posities evenredig per zuil te vergeven aan mannelijke kandidaten.

Dat Tellegen aandacht had voor haar seksegenoten blijkt ook uit belangrijke nevenactiviteiten zoals haar studie van Belle van Zuylen en haar rol als oprichter en voorzitter van het Nederlandsche Vrouwen Comité (1945-1956). De activiteiten van dit Comité laten zien dat vrouwen in naoorlogs Nederland in georganiseerd verband bezig waren hun (juridische) positie te verbeteren. Dit deden ze over de zuilen heen, met succes, waarmee ze een voorbeeld van politieke vernieuwing waren. Zo reikt de auteur bouwstenen aan voor een nieuwe benadering van de geschiedschrijving van de vrouwenbeweging, een die continuïteit tussen de zogenaamde eerste en tweede feministische golf laat zien.

Tellegen kreeg waardering, maar ook kritiek. Bij haar tijdgenoten riep ze vragen op over haar sekse: waren haar gedrag en uiterlijk voorkomen mannelijk, vrouwelijk dan wel een combinatie van beide? Politici en ambtenaren wisten er niet altijd raad mee. Minister-president Jan de Quay: 'Vreemd gezicht heeft ze: soms vind ik haar wat te mannelijk, soms haast duivels, soms denk ik: ze is toch heel goed. [...] ze is toch een schepsel Gods; wellicht veel beter als wijzelf. Moeilijk, zo'n eenzame intelligente vrouw' (235). Reflecties op dit soort uitspraken, en de betekenis van feminisme voor Tellegen, hadden wel kritischer en diepgaander mogen zijn.

De beschrijvende aanpak van deze studie zorgt ervoor dat we te weten komen hoe het Tellegen lukte haar uitzonderlijke positie te verwerven. Zo was de steun van de vorstin onontbeerlijk. Ook haar relatieve onzichtbaarheid moet in het voordeel van de vrouw achter de troon zijn geweest: bij grotere publieke zichtbaarheid zou ze waarschijnlijk meer weerstand hebben opgeroepen. Hierdoor is ze lang een grote onbekende gebleven. Ter illustratie: parlementair historicus Maas noemt Tellegen in zijn

ruim 4000 pagina's tellende overzichtswerk over het Kabinet Beel (1946-1948) slechts één keer. Hierdoor werd het idee gevoed dat vrouwen geen politieke rol van betekenis speelden in naoorlogs Nederland. Deze beeldvorming kan mede dankzij dit levensverhaal op de helling.

Margit van der Steen, Huygens ING en Centrum voor Parlementaire Geschiedenis /
Radboud Universiteit Nijmegen